

REGIONÁLIS KÜLÖNBSÉGEK A MAGYARSÁG X. SZÁZADI EMBERTANI ANYAGÁBAN

Írta: ÉRY KINGA

(Bakonyi Múzeum, Veszprém)

ÉRY, K.: *Regional differences in the anthropological material of the tenth century Hungarians.* Relying on the data published so far, four groups can be discerned in the anthropological material of the 10th century Hungarians. In Group A the Euro-Mongoloid proportion is 66%, in Group B 36%, in Group C altogether 5% and in Group D, of somewhat uncertain connection, 33%. This indicates that the conquering Hungarian groups, differing from each other with respect to their anthropological traits, still remained more or less separate regionally during the first settlement period. On the other hand, it has also become evident that a gathering of the 10th century finds in a common sample is not practical.

Key words: paleoanthropology, regional differences, tenth century Hungarians.

Problémafelvetés. Anyag és módszer

A honfoglaló magyarság embertani leleteinek tájegységek szerinti vizsgálata hagyományos a hazai kutatásban. A szaporodó leletek az ilyen irányú elemzésekhez egyre tágabb lehetőséget adnak, noha mennyiségük még mindig elenyésző az egykor eltemetettekhez képest, és területi eloszlásuk is egyenetlen.

Kutatásunk célja a regionalitás eddigénél szélesebb körű felmérése volt. Kiválasztottuk azokat a lelőhelyeket, ahol a honfoglalók tárgyi anyaga és rítusa szerinti temetkezés a X. század elején kezdődött és nagyjából a század hetvenes-nyolevanas éveiben ért véget, majd ezek publikált koponyaleleteit egyenként összevetettük egymással. A vizsgálat alapját 62 lelőhelyről (lásd az Irodalomjegyzéket!) származó 149 férfi és 124 női koponya alkotta, a megfigyelések tehát mindössze 273 egyén adatára épültek, ami óvatosságra int a következtetések terén (1. táblázat).

A leletanyagon 12 koponyaméret és 7 index különbségeit vizsgáltuk, s ezek közül elkülönítő jelentőségűnek főként az agykoponya legnagyobb szélessége, a járomív- és a szemüreg szélesség, továbbá a felsőarc-, a szemüreg- és az orrmagasság bizonyult. Taxonómiai szempontból az europid és az europo-mongolid rassz gyakoriságát, illetve az europo-mongolidokon belül a turanid és urali elemek arányát vettük figyelembe.

Eredmények

A metrikus és taxonómiai összevetés során megállapítható volt, hogy a hasonló mintázatú leletek az országban nem szétszórtan, hanem bizonyos területeken sűrűsödve fordulnak elő. Ennek alapján négy regionális csoportot tud-

I. táblázat

A vizsgált leletek jegyzéke
Table 1. List of examined material

Lelőhelyek Sites	♂ N	♀ N	Irodalom References
A - csoport Group A:			
1. Abony	1	—	Kat. Nr.* 2.(?); LIPTÁK 1951
2. Budapest — Pesterzsébet	—	1	Kat. Nr. 128; LIPTÁK 1951
3. Budapest — Soroksár, Szt. László u.	1	—	LIPTÁK 1951
4. Harta — Béke TSZ	1	—	HORVÁTH 1962; MARCSIK 1974
5. Heves — Kapitányhegy	—	1	Kat. Nr. 383; BARTUCZ 1939
6. Homokmégy — Halom	3	2	Kat. Nr. 415; LIPTÁK 1952
7. Jánoshalma — Kistráta	—	1	Kat. Nr. 502; LIPTÁK 1951
8. Kunszentmárton — Köttön	—	1	Kat. Nr. 608; NEMESKÉRI 1946—48
9. Ladánybene — Benepuszta	1	—	Kat. Nr. 614; LIPTÁK 1957
10. Mindszent — Koszorúsdűlő	1	—	Kat. Nr. 666; MALÁN 1941
11. Nagykőrös — Feketedűlő	2	—	Kat. Nr. 715; LIPTÁK 1952
12. Nyáregyháza — Pótharaszti puszta	1	—	Kat. Nr. 752; NEMESKÉRI 1946—48
13. Rákóczi falva — Kastélydomb	—	2	CSALOG 1963; LIPTÁK—MARCSIK 1975
14. Szalkszentmárton — Paréjoshát	1	1	HORVÁTH 1962; MARCSIK 1974
15. Szentés — Borbásföld	7	3	Kat. Nr. 1002; LIPTÁK 1969
16. Szentés — Derekegyházi oldal	—	1	Kat. Nr. 1003; MALÁN 1941
17. Tápiószentmárton — Legelői dűlő	—	1	LIPTÁK 1957
18. Tiszaderzs — Kupasor	1	—	Kat. Nr. 1112; LIPTÁK 1951
19. Tiszakécske — Ókéske — Nagyszék	1	—	Kat. Nr. 1121; LIPTÁK 1957
20. Tömörkény — Piac tér	2	—	Kat. Nr. 1160; MALÁN 1941
21. Törtel — Demetertanya	—	1	Kat. Nr. 1163; LIPTÁK 1957
22. Üllő — Ilona út	7	6	Kat. Nr. 1174; NEMESKÉRI—GÁSPÁRDY 1954
23. Városföld — Farkas tanya	—	2	HORVÁTH 1960; MARCSIK 1974
Összesen Total	30	23	
B - csoport - Group B:			
24. Bodrogszerdahely — Bálványhegy (ČSSR)	3	—	Kat. Nr. 915; MALÁN 1956b
25. Beszterec — Gyalaptanya	1	—	Kat. Nr. 85; ÉRY 1977
26. Érpatak — Huguaj	—	1	Kat. Nr. 288; ÉRY 1977
27. Karos — Eperjesszög	3	1	Kat. Nr. 532; LIPTÁK 1951
28. Kenézlő — Fazekaszug II.	1	—	Kar. Nr. 548; LIPTÁK 1954
29. Nagyhalász — Zomborhegy	3	3	Kat. Nr. 701; ÉRY 1977
30. Nyíregyháza — Császárszállás	—	1	Kat. Nr. 754; ÉRY 1977
31. Rakamaz I.	1	—	ÉRY 1977
32. Rakamaz II. Gyepi föld, Turóci part	5	2	Kat. Nr. 849; ÉRY 1977
33. Rétközberencs — Paromdomb	2	—	Kat. Nr. 857; ÉRY 1977
34. Tiszaeszlár — Bashalom I.	—	1	Kat. Nr. 1113; LIPTÁK 1951
35. Tiszaeszlár — Bashalom II.	2	—	Kat. Nr. 1114; ÉRY 1977
36. Tiszaeszlár — Újtelep	—	1	Kat. Nr. 1118; LIPTÁK 1951
37. Tiszaeszlár — Vörösmarty utca	—	2	CSALLÁNY 1962; ÉRY 1977
38. Tiszavasvári — Aranykerti tábla	3	5	DIENES 1972; ÉRY 1977
39. Tuzsér — Boszorkányhegy	1	—	Kat. 1167; ÉRY 1977
40. Újfehértó — Micskepuszta	1	—	Kat. Nr. 1168; ÉRY 1977
Összesen - Total	26	17	

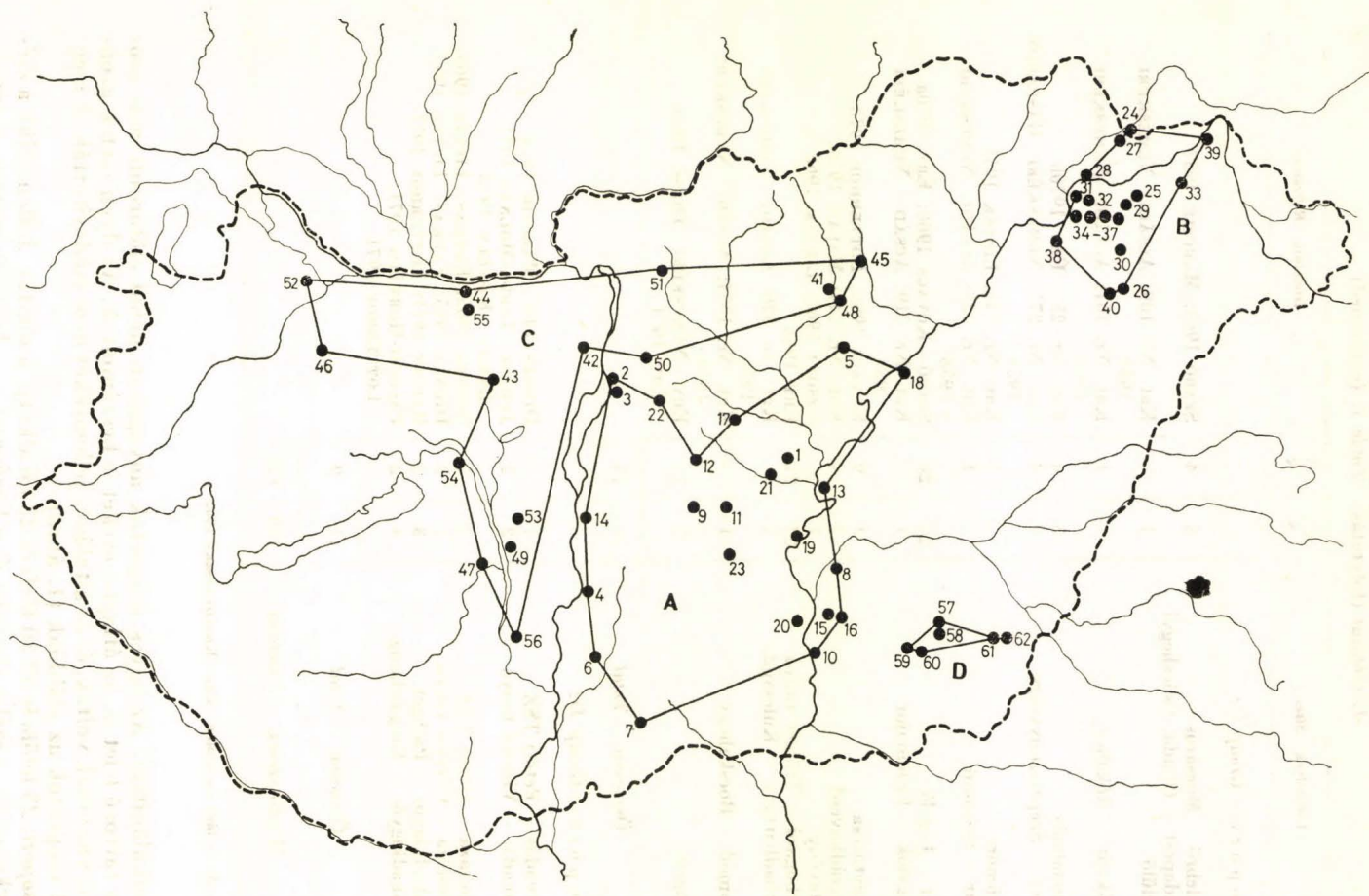
I. táblázat (folytatás) Table 1. (continued)

Lelőhelyek Sites	♂♂ N	♀♀ N	Irodalom References
C - csoport — Group C:			
41. Aldebrő — Mocsáros	5	4	SZABÓ 1963; MARCSIK 1967
42. Budapest — Óbuda, Csúcshegyi dűlő	1	—	Kat. Nr. 109; ACSÁDI—NEMESKÉRI 1958
43. Csákvár — Rókahegy	—	1	Kat. Nr. 161; ACSÁDI—NEMESKÉRI 1958
44. Dunaalmás	3	4	Kat. Nr. 251; ÉRY 1970b
45. Eger — Szépasszonyvölgy	9	3	Kat. Nr. 271; NEMESKÉRI—GÁSPÁRDY 1954
46. Gyömöre	—	1	Kat. Nr. 344; LIPTÁK 1951
47. Igar — Sósdomb	—	1	Kat. Nr. 425; ACSÁDI—NEMESKÉRI 1958
48. Kál — Legelő	20	20	SZABÓ—KOVÁCS 1968; ÉRY 1970a
49. Nagylók — Erdőmajor	1	—	Kat. Nr. 719; ACSÁD — NEMESKÉRI 1958
50. Nagytarcsa	4	9	KOVÁCS 1968; LOTTERHOF 1973
51. Nógrádkövesd	2	—	Kat. Nr. 744; MALÁN 1956a
52. Öttevény	1	—	UZSOKI 1962; LIPTÁK 1962
53. Sárbogárd — Tringer tanya	23	21	ÉRY 1968
54. Szabadbattyán — Külsapda	1	—	Kat. Nr. 926; ACSÁDI—NEMESKÉRI 1958
55. Szomód — Bocskahegy	1	—	Kat. Nr. 1054; ACSÁDI—NEMESKÉRI 1958
56. Tengelic	7	11	ÉRY—NEMESKÉRI—DEZSŐ 1960; ÉRY 1971
Összesen — Total	78	75	
D - csoport — Group D:			
57. Gerendás — Petőfi TSZ	1	—	DIENES 1956; MARCSIK 1974
58. Gerendás — Vízvári tanya	2	2	JUHÁSZ—TORDA—MOLNÁR 1971; BAKAY—KISZELY 1973
59. Orosháza — Dózsa TSZ	4	1	DIENES 1965; FARKAS—LIPTÁK 1965
60. Orosháza — Görbics tanya	1	2	DIENES 1965; FARKAS—LIPTÁK 1965
61. Szabadkígyós — Pálliget	3	2	BÁLINT 1971; LOTTERHOF 1971
62. Szabadkígyós — Tangazdaság	4	2	PÁLÓCZI—HORVÁTH 1971; LOTTERHOF 1971
Összesen — Total	15	9	
Mindösszesen — Sumtotal	149	124	

* Kat. Nr. = lásd see FEHÉR—ÉRY—KRALOVÁNSZKY 1962

tunk elkülöníteni. Az egyes csoportok anyagában néhol előfordult más csoportba tartozó lelet is, az átlagba ezeket is beszámoltuk. Az ilyen esetekben szórványosak voltak, és az általános jellemzőket nem módosították. A megfigyelt csoportok az alábbiak (1. ábra).

A csoport. 23 leelőhelyről 30 férfi és 23 nő alkotja a mintát. Jellemzőjük a széles agykoponya, a széles járomív, és a középszéles — keskeny szemüreg, tovább-

1. ábra. A vizsgált lelőhelyek térképe
Fig. 1. Map of the examined material

2. táblázat

Az A-csoport embertani jellemzői
Table 2. Anthropological characteristics of Group A

MARTIN No.	Férfiak Males				Nők Females			
	N	\bar{x}	V _{min} -V _{max}	s	N	\bar{x}	V _{min} -V _{max}	s
1	29	182,4	172-195	6,57	23	172,2	162-185	5,82
5	28	103,5	92-110	4,15	19	97,7	90-106	4,36
8	28	147,5	132-160	6,38	23	143,0	132-152	4,65
9	30	99,2	93-105	3,60	23	95,7	88-103	4,18
17	27	136,6	128-146	4,58	19	131,3	120-144	5,71
40	27	98,6	88-105	4,44	17	92,6	84-108	6,26
45	29	138,3	129-147	5,47	22	130,2	113-142	5,78
48	29	73,6	69-80	2,96	22	68,5	58-76	3,79
51	30	41,5	38-46	2,18	21	39,9	37-44	2,04
52	30	34,1	30-39	2,19	20	33,5	31-35	1,19**
54	30	26,0	21-30	2,27	22	24,9	20-28	1,80
55	29	54,1	49-59	2,50	20	49,4	44-52	2,14
8 : 1	29	80,9	74-89	4,26*	23	83,0	78-93	1,92**
17 : 1	27	75,1	70-79	2,56	19	76,3	68-82	3,79
17 : 8	27	92,5	87-99	3,60	19	92,3	82-100	4,64
9 : 8	29	67,6	62-75	3,12	23	67,0	60-70	2,54
48 : 45	27	53,4	49-58	2,34	22	52,8	46-62	3,91
52 : 51	30	82,7	74-95	6,03	21	84,1	75-92	4,35
54 : 55	29	48,2	41-57	3,64	21	50,4	41-56	3,87
Europidok <i>Europoids</i>	8	26,7%			4	18,2%		
Europa-mongolidok <i>Euro-mongoloids</i>	22	73,3%			18	81,8%		

* = szignifikánsan nagy szórás *significantly high SD* ($P < 0.01$)** = szignifikánsan kis szórás *significantly low SD* ($P > 0.99$)

bá a közép magas — magas felsőarc, szemüreg és orr. Az A csoport legszembetűnőbb sajátja az, hogy az europidok részaránya mindössze 33 százalék, míg az europa-mongolidoké 67, továbbá, hogy az utóbbiakon belül igen magas, 82 százalékos a turanidok gyakorisága (2. és 7. táblázat).

A csoport lelőhelyeinek központja a Duna-Tisza köze, mely vidék anyagában a turanidok feltűnő gyakoriságát LIPTÁK már 1957-ben leírta. Területük határa nyugaton a Duna balpartja, északon a gödöllő—ceglédberceli és a mátraalji dombvidék, vagyis az Alföld szegélye. Az A csoport lelőhelyei kelet felé, mintegy 10 km szélességben megtalálhatók a Tisza balpartján is, de tényleges határokat errefelé csak újabb leletekkel határozhatjuk meg. Annyi valószínűnek látszik, hogy a mai Békés megye középső részén tőlük eltérő arculatú népesség élt. Déli határuk szintén bizonytalan, jelenleg a Maros torkolatának magasságában mutatkozik.

B csoport. 17 lelőhelyről 26 férfi és 17 nő sorolható ide. Agykoponyájuk, járomtájékuk és szemüregük széles; felsőarcuk és szemüregük ugyanakkor közép magas-alacsony, orruk közép magas. A B csoportban az europidok részaránya már 64 százalék, az europa-mongolidoké 36, és az utóbbiak között nem a turanid, hanem az urali elem a gyakoribb (3. és 7. táblázat).

3. táblázat

A B-csoport embertani jellemzői
Table 3. Anthropological characteristics of Group B

MARTIN No.	Férfiak Males				Nők Females			
	N	\bar{x}	$V_{\min}-V_{\max}$	s	N	\bar{x}	$V_{\min}-V_{\max}$	s
1	25	183,3	171—201	7,92	15	173,2	161—181	5,45
5	15	102,1	95—111	5,20	10	95,8	92—102	3,74
8	25	147,0	130—156	7,09*	12	143,4	133—160	7,44*
9	25	97,8	90—105	3,93	19	95,8	89—106	4,68
17	17	136,4	129—145	4,45	11	127,9	121—137	5,19
40	15	97,6	90—108	5,40	6	91,3	87—98	4,05
45	13	137,2	124—150	7,46	5	131,0	125—133	3,39
48	23	70,2	63—85	5,42	12	65,5	60—71	3,97
51	21	42,6	38—46	2,33	13	41,8	36—45	2,71*
52	20	33,0	29—37	2,26	13	32,5	27—37	2,82*
54	19	25,4	23—28	1,71	12	24,9	21—28	2,23
55	21	54,0	48—63	3,76	14	49,3	45—56	2,87
8 : 1	24	79,8	65—90	5,14*	12	83,3	77—94	5,10*
17 : 1	17	74,3	71—79	2,28	11	74,4	68—82	4,15
17 : 8	17	92,9	86—101	4,07	11	89,5	85—94	3,01
9 : 8	22	66,5	59—73	3,29	12	66,2	62—71	2,89
48 : 45	14	51,2	42—56	4,15	5	51,6	46—54	3,29
52 : 51	20	77,9	69—92	5,36	13	78,0	68—90	6,66
54 : 55	20	47,6	43—56	3,38	11	50,8	47—58	3,92
Europidok <i>Europoids</i>	18	69,2%			5	50,0%		
Europo-mongolidok <i>Euro-mongoloids</i>	8	30,8%			5	50,0%		

* = szignifikánsan nagy szórás *significantly high SD* ($P < 0.01$)

A B csoport lelőhelyei a Tisza bodrogközi szakaszának mindkét, de főként bal partján találhatók, mintegy 70 km-es körzetben. Mivel e körzeten kívül nem ismerjük a kortárs leletanyagot, elterjedésük tényleges határai bizonytalanok.

C csoport. 16 lelőhelyről 78 férfi és 75 nő alkotja a mintát. Agykoponyájuk, járomtájékuk és szemüregük középszeles; felsőarcuk, szemüregük és orruk alacsony. A C csoport legfőbb jellemzője a 95 százalékos europid dominancia, ami azt jelenti, hogy ebben a csoportban csak kivételes esetben találni europo-mongolid egyént (4. és 7. táblázat).

A C csoport elterjedési területe a legnagyobb és talán a leginkább figyelemre méltó. Ide tartozik ugyanis nemcsak a Dunántúlról ismert valamennyi lelet, hanem a gödöllő—ceglédberecei dombvidék, továbbá a Cserhát és Mátra vidékéről származó összes lelet is. Területük határa környező leletanyag hiányában csupán az A csoport felé ismert, azaz a Duna jobb partja a Sió torkolatától Budáig, Budánál azonban átterjed a bal partra, egészen a Mátra vidékéig.

(Ellenőrzés céljából külön-külön is kiszámítottuk a két tájegység leletanyagának átlagértékeit és taxonómiai megoszlását. Az adatok nagyfokú egyezését jól szemléltetik az 5. táblázat adatai.)

D csoport. Békés megye területén hat, egymáshoz közeli lelőhelyről 15 férfi és 9 nő alkotja e meglehetősen bizonytalan összefüggésű kis csoportot. Agy-

4. táblázat
A C-csoport embertani jellemzői
Table 4. Anthropological characteristics of Group C

MARTIN No.	Férfiak Males				Nők Females			
	N	\bar{x}	V _{min} -V _{max}	s	N	\bar{x}	V _{min} -V _{max}	s
1	72	182,6	166-200	8,29*	67	177,0	165-196	6,99
5	58	101,2	89-111	4,70	51	97,0	88-108	4,18
8	75	141,1	128-158	6,47*	72	138,0	127-158	6,14
9	72	96,4	88-108	4,62	66	94,5	86-104	4,01
17	63	134,8	123-147	5,28	54	128,6	112-140	4,80
40	50	96,1	85-107	5,65	44	92,2	80-103	5,47
45	48	133,1	120-143	4,84	41	126,7	107-147	6,42*
48	55	67,3	57-77	4,80	48	64,8	58-73	3,34
51	62	41,4	36-47	2,43*	51	40,9	36-45	2,09
52	64	31,9	26-40	2,37*	51	33,3	29-39	2,55*
54	59	25,1	21-28	1,76	47	24,5	20-30	2,03
55	59	50,3	44-60	3,24	50	49,3	43-55	2,81
8 : 1	70	77,3	68-91	5,31*	66	78,1	68-88	4,53*
17 : 1	59	73,7	67-82	3,32	52	73,0	66-81	3,23
17 : 8	61	95,4	82-109	5,41*	55	93,5	78-105	5,19
9 : 8	70	68,6	61-80	3,65	65	68,3	61-76	3,29
48 : 45	46	51,0	42-58	3,80	38	51,2	44-61	3,36
52 : 51	61	77,0	63-87	4,95	50	80,3	69-95	6,06
54 : 55	56	50,0	38-59	4,32	48	50,0	44-62	4,08
Europidok Europoids	60	95,2%			46	93,9%		
Europo-mongolidok Euro-mongoloids	3	4,8%			3	6,1%		

* = szignifikánsan nagy szórás significantly high SD (P < 0.001)

5. táblázat
A C-csoport két tájegységének néhány embertani jellemzője
Table 5. Some anthropological characteristics of the two regions of Group C

MARTIN No.	Férfiak Males				Nők Females			
	Északi dombvidék Northern Highlands		Dunántúl Transdanubia		Északi dombvidék Northern Highlands		Dunántúl Transdanubia	
	N	\bar{x}	N	\bar{x}	N	\bar{x}	N	\bar{x}
1	36	183,3	36	181,7	31	176,4	36	177,5
5	29	101,0	29	101,4	24	96,0	27	97,8
8	38	140,3	37	141,7	33	138,2	39	138,2
9	37	96,7	35	96,7	31	94,3	35	94,6
17	33	134,9	30	134,2	25	128,6	29	128,7
40	26	95,6	24	96,7	24	91,5	20	92,7
45	26	133,2	22	133,2	22	127,0	19	126,4
48	31	67,0	24	67,6	26	64,5	22	65,0
51	33	41,4	29	41,4	28	40,6	23	41,3
52	35	32,1	29	31,5	28	33,6	23	33,0
54	32	24,9	27	25,2	28	24,2	19	24,9
55	34	50,3	25	50,3	28	49,1	22	49,5
Europidok Europoids	30	93,8%	30	96,8%	21	91,3%	25	96,2%
Europo-mongolidok Euro-mongoloids	2	6,2%	1	3,2%	2	8,7%	1	3,8%

6. táblázat

A D-csoport embertani jellemzői
Table 6. Anthropological characteristics of Group D

MARTIN No.	Férfiak Males				Nők Females			
	N	\bar{x}	V _{min} - V _{max}	s	N	\bar{x}	V _{min} - V _{max}	s
1	15	181,7	165-196	8,32	9	174,9	165-182	5,97
5	11	104,5	94-114	5,79	4	96,5	91-101	4,44
8	13	143,0	132-154	6,19	9	138,0	131-150	5,87
9	15	98,7	92-105	4,72	9	95,2	90-101	3,07
17	13	132,8	117-139	6,27	5	127,2	123-130	2,68
40	11	101,9	91-112	6,23	2	87,0	86-88	—
45	12	135,7	121-144	6,14	5	128,0	123-138	6,20
48	13	70,5	66-77	3,50	5	67,6	61-74	6,15
51	12	40,8	38-43	1,53	5	39,4	35-42	2,88
52	13	32,8	22-37	3,98*	6	34,2	30-37	2,64
54	11	25,4	22-29	2,38	4	24,3	22-27	2,63
55	10	53,0	50-60	3,05	4	52,8	51-55	1,71
8 : 1	13	77,8	71-88	4,68	9	79,1	74-85	4,08
17 : 1	13	72,2	65-77	3,54	5	73,6	71-77	2,41
17 : 8	13	92,7	85-103	4,87	5	91,8	86-97	3,96
9 : 8	13	69,3	64-73	2,75	9	69,1	66-73	2,20
48 : 45	11	52,2	48-58	3,31	4	54,0	44-58	6,68
52 : 51	12	81,2	52-90	10,04*	5	85,2	83-88	1,92
54 : 55	12	48,3	44-56	3,33	4	46,0	42-53	5,23
Europidok Europoids	10	83,3%			4	66,7%		
Europo-mongolidok Euro-mongoloids	2	16,7%			2	33,3%		

* szignifikánsan nagy szórás significantly high SD (P < 0.01)

7. táblázat

A regionális csoportok vázlatos taxonómiai megoszlása (♂♂ + ♀♀)
Table 9. Approximate taxonomic distribution of the regional groups (♂♂ + ♀♀)

Formakör Types (races)	A-csoport Group A		B-csoport Group B		C-csoport Group C		D-csoport Group D		Összesen Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Europidok Europoids	12	23,1	23	63,9	106	94,6	14	77,8	155	71,1
Europo-mongolidok Euro-mongoloids	40	76,9	13	36,1	6	5,4	4	22,2	63	28,9
(turanoïdok turanoïds)	(33	82,5)	(3	23,1)	(4	66,7)	(4	100,0)	(44	69,8)
(uraloidok uraloids)	(6	15,0)	(6	46,1)	—	—	—	—	(12	19,1)
(mongoloïdok mongoloïds)	(1	2,5)	(4	30,8)	(2	33,3)	—	—	(7	11,1)

koponyájuk, járomtájékuk és szemüregük középszéles, felsőarcuk, szemüregük és orruk középmagas. Soraikban az europidok részaránya 67 százalék, s a 33 százaléknyi europo-mongolid mind turanid. A csoport elterjedési területe környező leletanyag híján ma még nem körvonalazható (6. és 7. táblázat).

Összegezés

A honfoglaló magyarság, hozzávetőlegesen 900—980 közé keltezhető temetőiből 273 felnőtt egyén koponyaleletét ismerjük. Ezek vizsgálata során négy, egymástól metrikus és taxonómiai tekintetben, valamint területileg is különböző csoportot figyeltünk meg. Jellemzőik szerint a legkisebb a különbség az A és B csoport között, a legnagyobb az A és C csoport között. Nincs kizárva, hogy a jövő leletei elmosás az A és B csoport közt most mutatkozó különbséget, aligha várható azonban ugyanez az A (vagy A + B) és C csoport között.

Ma még jelentős országrészekben nem ismerjük a magyarság X. századi ember-tani leleteit, ezért regionális csoportjaik tényleges számát és pontos elterjedési területét csak a jövő kutatásai tisztázhatják. Annyi azonban már most is valószínűnek látszik, hogy egymástól eltérő embertani arculatú csoportjaik az első megtelepedéskor többé-kevésbé zárt tömböt alkottak.

*

(A Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztályának 1978. május 15-i szakülésén elhangzott előadás; közlésre beérkezett 1978. április 26-án.)

IRODALOM

- ACSÁDI, GY.—NEMESKÉRI, J. (1958): La population de la Transdanubie Nord-Est X^e et Xe siècles. — *Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung.* 50; 359—415.
- BAKAY, K.—KISZELY, I. (1973): Újabb adatok Békés megye honfoglaláskori történetéhez. — *A Békés Megyei Múzeumok Közleménye* 2; 63—97.
- BÁLINT, Cs. (1971): X. századi temető a Szabadkígyós — pálligeti táblában. — *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 1; 49—88.
- BARTUCZ, L. (1939): A hevesi honfoglaló magyar csontváz. — *Folia Arch.* 1—2; 204—206.
- CSALLÁNY, D. (1962): Tiszaeszlár — Vörösmarty utca. Ásatási jelentés. — *Rég. Füz.* 15; 63.
- CSALOG, Zs. (1963): Rákóczi falva — Kastélydomb. Ásatási jelentés. — *Rég. Füz.* 16; 16—17.
- DIENES, I. (1965): A honfoglaló magyarok. — *In: NAGY, GY. (Szerk.): Orosháza története.* — Orosháza, 136—174.
- (1972): Tiszavasvári — Aranykerti tábla. Ásatási jelentés. — *Rég. Füz.* 25; 65.
- ÉRY, K. (1968): Reconstruction of the Tenth Century Population of Sárbogárd on the Basis of Archaeological and Anthropological Data. — *Alba Regia* 8—9; 93—147.
- (1970a): Anthropological Studies on a Tenth Century Population at Kál, Hungary. — *Anthrop. Hung.* 9; 9—62.
- (1970b): The Skeletal Remains of a Tenth Century Population at Dunaalmás, Hungary. — *Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung.* 62; 405—412.
- (1971): The Anthropological Examination of a Tenth Century Population at Tengelic, Hungary. — *Anthrop. Hung.* 10; 47—86.
- (1977): Embertani adatok a Felső-Tiszavidék X. századi népességéhez. — *Anthrop. Közl.* 21; 15—30.
- ÉRY, K.—NEMESKÉRI, J.—DEZSŐ, GY. (1960): Tengelic. Ásatási jelentés. — *Rég. Füz.* 14; 56.
- FARKAS, GY.—LIPTÁK, P. (1965): Adatok Orosháza X—XIII. századi népességének embertani ismeretéhez. — *In: NAGY, GY. (Szerk.): Orosháza története.* — Orosháza, 204—220.

- FEHÉR, G. — ÉRY, K. — KRALOVÁNSZKY, A. (1962): A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás és kora Árpád-kori sírletelei. — *Rég. Tan.* 2; 99 old.
- HORVÁTH, A. (1960): Farkas tanya. Ásatási jelentés. — *Rég. Füz.* 13; 81—82.
— (1962): Harta — Béke TSZ. Ásatási jelentés. — *Rég. Füz.* 15; 59—60; Szalkszentmárton — Paréjoshát. Ásatási jelentés. *Rég. Füz.* 15; 62.
- JUHÁSZ, I. — TORDA-MOLNÁR, B. (1971): A gerendási X. századi lékelt koponya. — A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 1; 167—181.
- KOVÁCS, L. (1968): Nagytarcsa — Homokbánya. Ásatási jelentés. — *Rég. Füz.* 21; 48.
- LIPTÁK, P. (1951): Anthropologische Beiträge zum Problem der Altungarn. — *Acta Arch. Hung.* 1; 231—249.
— (1952): New Hungarian Skeletal Remains of the 10th Century from the Danube—Tisza Plain. — *Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung.* 3; 277—287.
— (1954): An Anthropological Survey of Magyar Prehistory. — *Acta Linguist. Hung.* 4; 133—170.
— (1957): Awaren und Magyaren im Donau—Theiss, Zwischenstromgebiet. — *Acta Arch. Hung.* 8; 199—268.
— (1962): Honfoglaláskori csontvázlelet Ötvevényben. — *Arrabona* 4; 27—31.
— (1969): A magyarság etnogenezisének paleoantropológiája. (Tud. doktori disszertáció, MTA Könyvtára).
- LIPTÁK, P. — MARCSIK, A. (1975): Skeletal Remains of the Avar Period and 10th Century Cemetery Excavated at Rákóczi-falva — Kastélydomb. — *Acta Biol. Szeged.* 21; 165—179.
- LOTTERHOF, E. (1971): A Szabadkígyóson feltárt X. századi temetők embertani vizsgálata. — A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 1; 89—101.
— (1973): The Anthropological Investigation of the Tenth Century Population Excavated at Nagytarcsa. — *Anthrop. Hung.* 12; 41—61.
- MALÁN, M. (1941): X. századbéli magyarok csontmaradványainak embertani vizsgálata. — *Folia Arch.* 3—4; 193—213.
— (1956a): Sur le matériel anthropologique de la découverte de Nógrádkövesd. — *Crania Hung.* 1; 25—32.
— (1956b): L'anthropologie du cimetière de Bodrogszerdahely (Xe siècle). — *Crania Hung.* 1; 61—74.
- MARCSIK, A. (1967): Analysis of the Anthropological Material of the 10—11th Century Cemetery in Aldebrő-Mocsáros. — *Acta Biol. Szeged* 13; 163—174.
— (1974): Újabb adatok a honfoglaló magyarok embertanához. — *Anthrop. Közl.* 18; 141—148.
- NEMESKÉRI, J. (1946—48): Újabb adatok a X. századi magyarság embertani ismeretéhez. — *Arch. Ért.* 7—9; 382—393.
- NEMESKÉRI, J. — GÁSPÁRDY, G. (1954): Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásaihoz. Az üllői és egri honfoglaláskori temetők embertani vizsgálata. — *Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung.* 46; 485—526.
- PÁLÓCZI-HORVÁTH, A. (1971): X. századi temető a szabadkígyósi tangazdaság homokbányájában. — A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 1; 7—48.
- SZABÓ, J. (1963): Aldebrő — Mocsáros. Ásatási jelentés. — *Rég. Füz.* 16; 59.
- SZABÓ, J. — KOVÁCS, B. (1968): Kál — Legelő. Ásatási jelentés. — *Rég. Füz.* 21; 48.
- ÚZSOKI, A. (1962): Honfoglaláskori magyar lovassír Ötvevényben. — *Arrabona* 4; 9—26.

A szerző címe:
Author's address:

DR. ÉRY KINGA
Veszprém, Lenin liget 5
Bakonyi Múzeum
H-8201